

stały opublikowane w języku angielskim w *Biological Bulletin of Poznań*, **34**: 99–108, 1997.

Maria DRAPIKOWSKA

**„CZWARTKI BOTANICZNE”
W ODDZIALE KRAKOWSKIM PTB
W I I II KWARTAŁE 1998**

**„Botanical Thursdays” at the Polish Botanical Society,
Cracow Division, in the 1st and the 2nd quarter of 1998**

„Czwartki Botaniczne” w pierwszym kwartale 1998 r. rozpoczęli dr Józef Mitka i mgr Jan Jodłowski referatem „Zmienność taksonów rodzaju *Aconitum* serii *Aconitum* i serii *Toxicum* (Rchb.) Mucher w Bieszczadach Zachodnich” wygłoszonym na posiedzeniu w dniu 15 stycznia. W dniu 22 stycznia dr Konrad Wołowski z Instytutu Botaniki PAN przedstawił referat „Występowanie euglenin w cyklu rocznym w stawie krasowym”. Tydzień później, dr Olimpiusz Wenhrynowicz z Instytutu Botaniki UJ wygłosił referat „PCR w botanice”. W dniu 12 lutego gościliśmy dr Waldemara Szendera z Uniwersytetu Śląskiego, który przedstawił referat „Górnośląski Ogród Botaniczny”. W następnym tygodniu mgr Edyta Figurny z Zakładu Pszczelnictwa AR wygłosiła referat „Zmienność genetyczna populacji modraszków (*Maculinea*) a teoria metapopulacji”. W dniu 26 lutego prof. dr hab. Adam Zajac i dr hab. Maria Zajac (Instytut Botaniki UJ) przedstawił referat „O roślinach prawnie chronionych inaczej”. W dniu 5 marca odbyło się walne zebranie Oddziału Krakowskiego PTB, na którym przyjęto sprawozdanie z działalności Oddziału i wybrano jego nowy Zarząd. Ponadto Paweł Bochenek i dr Józef Mitka przedstawił „Impresje botaniczne z wyprawy na Czarnohorę”. W następnym tygodniu dr Maria Wędzony z Zakładu Fizjologii Roślin PAN wygłosiła referat „Otrzymywanie polihaploidów pszenżyta drogą androgenezy (kultury pylników)” przygotowany wraz z dr Izabelą Marcińską (Zakład Fizjologii Roślin PAN), dr Aurelią Ślusarkiewicz-Jarziną, dr Aleksandrą Ponitką i dr Jolantą Woźną z Instytutu Genetyki Roślin PAN w Poznaniu. W dniu 19 marca dr hab. Andrzej Jankun z Instytutu Botaniki UJ wygłosił referat „Nowe odkrycia w biologii zapyłania – geitonogamia wewnętrzna”, natomiast w dniu 26 marca gościliśmy mgr Tomasza Winnickiego z Bieszczadzkiego Parku Narodowego, który przedstawił referat „Zbiorowiska roślinne połonin w Bieszczadach Zachodnich i ich ochrona”.

„Czwartki Botaniczne” w drugim kwartale 1998 r. rozpoczęła mgr Agnieszka Drobniak z Zakładu Geologii Żłóż Węgla AGH w Krakowie, wygłaszając w

dnia 2 kwietnia referat „Występowanie pni stojących w Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” oraz próba ich oceny paleobotanicznej”. W dniu 16 kwietnia dr hab. Małgorzata Kotańska, dr hab. Krystyna Towpasz i prof. dr hab. Helena Trzcińska-Tacik z Instytutu Botaniki UJ przedstawiły „Wstępną charakterystykę flory Płaskowyżu Proszowickiego”, następnie odbyła się dyskusja na temat bezleśności czarnoziemów. Dwa tygodnie później, 30 kwietnia, prof. dr hab. Zbigniew Mirek z Instytutu Botaniki PAN wygłosił referat „Lasy Polski – zasoby roślinne, zagrożenia i ochrona”. W pierwszy czwartek maja dr hab. Eugeniusz Dubiel, mgr Stefan Gawroński i dr Alina Stachurska z Instytutu Botaniki UJ przedstawili referat „Zbiorowiska nieleśne Magurskiego Parku Narodowego”. Tydzień później, 14 maja, odbyło się posiedzenie wspólne z Sekcją Historii Botaniki PTB, na którym dr Piotr Köhler z Instytutu Botaniki UJ wygłosił referat „Historia zielnika Instytutu Botaniki UJ (KRA)”. W ostatnim tygodniu maja prof. dr hab. Helena Trzcińska-Tacik przedstawiła komunikat „Uprawa *Camelina sativa* w okolicach Pińczowa”, a mgr Sławomir Florjan referat „Podobieństwa między skamieniałościami roślinnymi i zwierzęcymi”. Na posiedzeniu tym została także przedstawiona przez dr Marka Kosińskiego z Instytutu Botaniki UJ informacja o działalności Krakowskiego Okręgu Związku Polskich Fotografików Przyrodniczych, ilustrowana przezroczami wykonanymi przez członków Związku. Na ostatnim przed wakacjami spotkaniu, w dniu 4 czerwca, dr hab. Bogdan Zemanek poprowadził wizytę w Ogrodzie Botanicznym UJ.

Posiedzenia, z wyjątkiem ostatniego, odbywały się tradycyjnie o godz. 18, w sali konferencyjnej Instytutów Botaniki UJ i PAN przy ul. Lubicz 46 w Krakowie.

Sławomir FLORJAN

VARIA

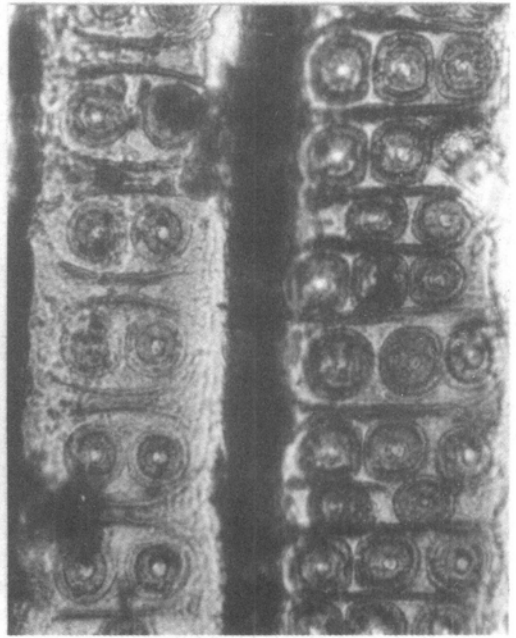
**TAXODIOXYLON GYPSACEUM (GÖPPERT)
KRÄUSEL – NOWE OZNACZENIE KSYLITU –
PNIA DRZEWA USTAWIONEGO PRZED
BIUREM DYREKCJI KOPALNI WĘGLA
BRUNATNEGO „TURÓW”**

Taxodioxylon gypsaceum (Göppert) Kräusel – the new identification of the Miocene tree trunk in the front of the „Turów” Brown-Coal Mine Office Building

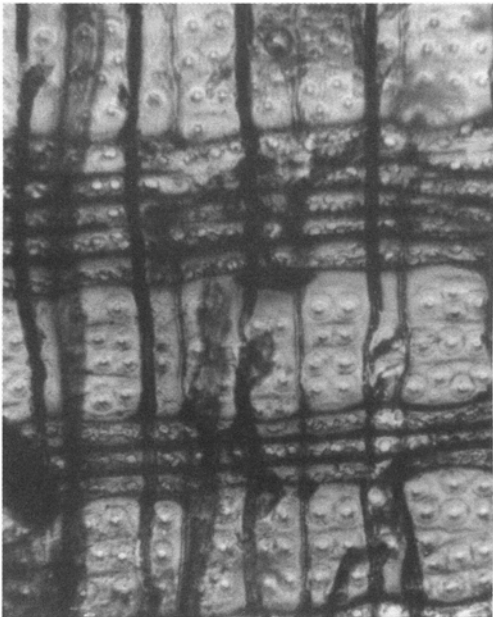
Kopalnia Węgla Brunatnego „Turów” koło Bogatyni to jeden z najciekawszych obiektów paleobotani-

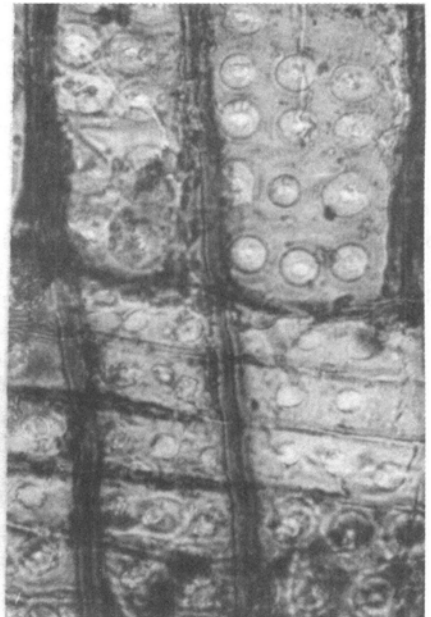
1

2

3

4

Ryc. 1–4. Budowa anatomiczna drewna *Taxodioxyton gypsaceum* (Göppert) Kräusel.
Fig. 1–4. Anatomical structure of wood of *Taxodioxyton gypsaceum* (Göppert) Kräusel.

Ryc. 1. Przekrój poprzeczny. ca. 80x. Cienkościenne cewki drewna wczesnego dłuższe w kierunku promieniowym, grubościennie drewna późnego – w kierunku stycznym. Wyraźne przejście od drewna późnego do wczesnego. Miękkisz żywiczny rozproszony w części późniejszych przyrostów rocznych.

Fig. 1. Cross section. ca. 80x. Thin-walled tracheids in early-wood radially elongated, thick-walled tracheids in late-wood tangentially elongated. The transition from late to early-wood abrupt. Wood parenchyma dispersed in the latter part of the annual ring.

Ryc. 2. Przekrój promieniowy. ca. 500x. Jamki otoczkowe, na ściankach cewek drewna wczesnego z pasemkami Sanio.

Fig. 2. Radial section. ca. 500x. Bordered pits on the radial walls of early-wood tracheids with bars of Sanio.

Ryc. 3. Przekrój promieniowy. ca. 200x. Dwa promienie rdzeniowe z jednorzędowymi jamkami na skrzyżowaniu pól. W komórkach brzeżnych niekiedy jamki ułożone w dwóch rzędach. Horyzontalne i styczne ścianki promieni rdzeniowych cienkie i prawie bez jamek.

Fig. 3. Radial section. ca. 200x. Two radially rays with mostly uniseriate pits on cross-field. In the marginal cells sometimes biseriate. The horizontal and tangential walls of radially rays thin and almost unpitted.

Ryc. 4. Przekrój promieniowy. ca. 500x. Fragment promieni rdzeniowych w drewnie wczesnym. Na skrzyżowaniu pól jednorzędowe, typowo taksodiowe jamki. Na cewkach jamki otoczkowe.

Fig. 4. Radial section. ca. 500 x. Part of rays in early-wood. On the cross-field, typical taxodioid, uniseriate pits. On the tracheids – bordered pits.

cznych w Polsce. Występujące tam miocenijskie osady węglowe zawierają bogatą florę kopalną zachowaną w postaci różnorodnych szczątków, jak: odciski liści i szyszek w ilach i syderytach, gałązki drzew szpilkowych, nasiona, ksylyty, nabłonki, ziarna pyłku. Na terenie odkrywki od szeregu lat prowadzone są badania naukowe, które zaowocowały licznymi publikacjami.

Z uwagi na unikatowy charakter stanowiska teren kopalni jest miejscem częstych spotkań paleobotaników. Organizowane są tam m.in. sesje naukowe Sekcji Paleobotanicznej PTB (Fot. 1), międzynarodowe konferencje paleobotaniczne lub indywidualne wizyty krajowych i zagranicznych paleobotaników. Spotkania te zawsze odbywają się pod patronatem Dyrekcji KWB „Turów”. Długoletnia współpraca paleobotaników z Warszawy i górników z „Turowa” najlepiej widoczna jest w działalności turowskiego Muzeum Górniczego, w którym przez szereg lat istniała obszerna ekspozycja paleobotaniczna.

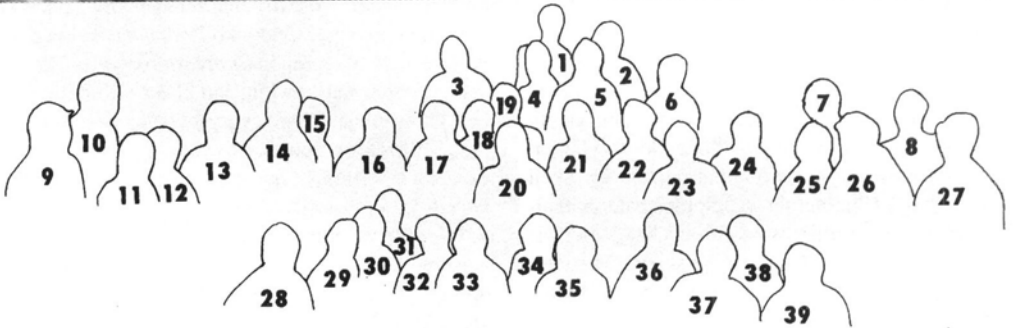
W roku bieżącym, z okazji 50-lecia istnienia kopalni, w nowym gmachu Muzeum Górniczego zorganizowano ogromną wystawę obrazującą wieloletni dorobek kopalni. Wykonanie scenariusza paleobotanicznej części ekspozycji powierzono, z uwagi na wieloletnie kontakty kopalni z Muzeum Ziemi PAN w Warszawie, pracownikom tej placówki. Przy okazji prac nad nową wystawą paleobotaniczną postanowiono sprawdzić oznaczenie botaniczne ksylytu wydobytego z odkrywki i ustawionego przed biurem Dyrekcji kopalni. Należy przypomnieć, że ustawione zostały dwa pnie: pierwszy – pień ok. 2 m wysokości, umieszczony w latach 50. przed starym biurem sztygarów,

drugi pień – około 5 m wysokości, w latach 70. stanął przed gmachem Dyrekcji KWB Turów, gdzie stoi do dziś (Fot. 1).

Pierwszy pień sprzed biura sztygarów Z. Zalewska [2] oznaczyła jako *Podocarpoxyton dacrydioides* n.sp. M. Kostyniuk [1], autor obszernego opracowania o pniach drzew iglastych z odkrywki Turów, poddał w wątpliwość to oznaczenie, pisząc: „Pień którego drewno oznaczono jako *Podocarpoxyton dacrydioides*, należy raczej do *Cupressinoxylon* niż do *Podocarpoxyton*, ma bowiem jamki na wiosennych polach skrzyżowania typu cyprysowego, taksodiowego i przejściowego, a ponadto sporadyczne cewki poprzeczne. Tych ostatnich nigdy nie notowano u *Podocarpaceae*”. O pozostałych gatunkach rodzaju *Podocarpoxyton*, oznaczonych przez Z. Zalewską [2, 3] M. Kostyniuk [1] pisze: „Trzy gatunki *Podocarpoxyton* opisane przez Z. Zalewską na podstawie luźnych szczątków drewna, w rzeczywistości bardziej odpowiadają cechami budowy rodzajowi *Juniperoxyton*”.

Nowy pień ustawiony przed Dyrekcją KWB „Turów” nazwany został również *Podocarpoxyton dacrydioides* Zalewska, czyli tak jak okaz sprzed starego biura sztygarów. Opis budowy anatomicznej drugiego pnia nie został nigdzie podany.

W celu wyjaśnienia prawidłowości oznaczeń pobrano próbki z pnia stojącego przed biurem Dyrekcji KWB „Turów”. Niektóre części ksylytu były przesycone krzemionką. Obraz budowy anatomicznej na szlifach z nich wykonanych był nieczytelny i nie dawał podstaw do oznaczenia, gdyż cewki były rozkruszone i pogniecione, a zachowały się tylko mikrome-

Fot. 1. Uczestnicy sesji Sekcji Paleobotanicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego (Turów, 26 IX 1984) zgromadzeni przed mioceńskim pniem *Taxodioxyton gypsaceum* (Fot. B. Dużyński).

Phot.1. Participants of the Palaeobotany Session (Turów 26 IX 1984) in front of the Miocene tree – *Taxodioxyton gypsaceum* (Phot. B. Dużyński).

1. Geolog z Turowa, 2. dr hab. Andrzej Obidowicz, 3. prof. dr Leon Stuchlik, 4. mgr Kazimierz Rdzanek, 5. dr Dorota Nalepka, 6. Joanna Grabowska, 7. mgr Henryk Adamiec, 8. NN, 9. mgr Lidia Jakubowska, 10. Dyrektor kopalni, 11. prof. dr Alina Skirgiełło, 12. prof. dr Jadwiga Raniecka-Bobrowska, 13. dr hab. Danuta Zdebska, 14. prof. dr Jerzy Dzik, 15. mgr Elżbieta Wcisło-Luranc, 16. mgr Zofia Baranowska-Zarzycka, 17. prof. dr Anna Sadowska, 18. mgr Hanna Ważyńska, 19. Józef Kurdziel, 20. dr Janina Szejn, 21. dr hab. Maria Reymanówna, 22. dr Jacek Kasiński, 23. mgr Irena Grabowska, 24. dr Irena Gluza, 25. Danuta Moszyńska-Moskwa, 26. Irena Bednarska, 27. dr Maria Ziemińska-Tworzydło, 28. dr hab. Ewa Zastawniak, 29. dr Aleksandra Kohlman-Adamska, 30. prof. dr Krystyna Wasylkowa, 31. mgr Alicja Pielnińska, 32. mgr Jadwiga Ichas-Ziaja, 33. dr Elżbieta Gażdżicka, 34. mgr Joanna Balcerzak, 35. mgr Anna Szuchnik, 36. mgr Ewa Madeyska, 37. Małgorzata Zurzycka, 38. mgr Zofia Balwierz, 39. inż. Zofia Tomczyńska.

tryczne fragmenty tkanek. W związku z tym wykonano preparaty mikroskopowe z nie zsylikowanych próbek drewna, w których makroskopowo widoczne były na przekroju poprzecznym przyrosty roczne, a na przełomie promienistym cieniutkie pasma promieni rdzeniowych. Pełna dokumentacja fotograficzna użytych trzech przekrojów, ich opis, oraz preparaty mikroskopowe znajdują się w archiwum Muzeum Ziemi PAN w Warszawie.

Przestudiowano budowę anatomiczną próbek badanego ksylitu na przekrojach: poprzecznym (Ryc. 1), promienistym (Ryc. 2–4) i porównano z preparatami anatomicznymi drewna współczesnego *Podocarpus dactyloides* oraz z preparatami archiwalnymi z pnia ustawionego przed sztygarką i oznaczonego przez Z. Zalewską jako *Podocarpoxyton dactyloides*. Porównanie to wykazało zasadnicze różnice anatomiczne nie tylko na poziomie rodzaju, ale nawet rodziny. Budowa drewna, pochodzącego z pnia stojącego obecnie przed Dyrekcją KWB „Turów”, wskazuje na przynależność do kopalnego gatunku *Taxodioxyton gypsaceum* (Göppert) Kräusel z rodziny *Taxodiaceae*. Spośród oznaczonych ksylitów z kopalni „Turów”, opisane powyżej drewno najbardziej zbliżone jest do okazu nr 176 oznaczonego przez M. Kostyniuka [1] jako *Taxodioxyton gypsaceum* (Göppert) Kräusel. Gatunek ten ma budowę anatomiczną drewna bardzo podobną, ale nie identyczną, do drewna współczesnego gatunku *Sequoia sempervirens*.

W związku z tym kilkumetrowej wysokości kopalny pień, ustawiony przed Dyrekcją KWB „Turów” otrzymał nową etykietkę następującej treści:

„Pień drzewa iglastego sprzed około 18 mln lat (miocen dolny) wydobyty z warstw stropowych odkryty w Turów I

Taxodioxyton gypsaceum (Göppert) Kräusel

Drewno tego kopalnego gatunku jest najbardziej zbliżone budową do drewna **sekwoi** (*Sequoia sempervirens* (D. Don) Endl.) z rodziny cypryśnikowatych (*Taxodiaceae*). Współczesne sekwoje to jedne z największych i najdłużej żyjących drzew na świecie, dorastają do 110 m wysokości i 6–9 m średnicy pnia, a wiek niektórych okazów oceniany jest na około 2000 lat. Wilgotne lasy sekwojowe rosną obecnie na wybrzeżu Oceanu Spokojnego w Kalifornii i Oregonie (USA), na wysokości 500–900 m n.p.m.”

Piękny okaz ksylitu ustawiony na placu przed Dyrekcją KWB jest doskonałym uzupełnieniem paleobotanicznej ekspozycji w Muzeum Górniczym, pozwala przybliżyć nam wyobrażenie o sekwojowych lasach, jakie rosły na tych obszarach przed wieloma milionami lat.

LITERATURA

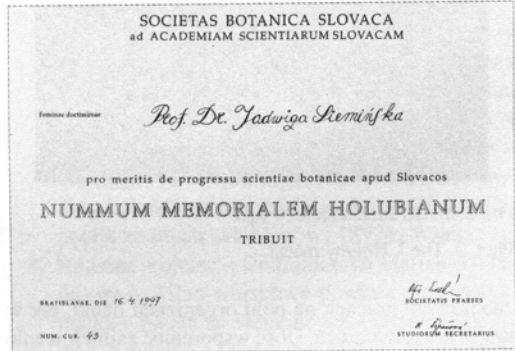
- [1] KOSTYNIUK M. 1967. Pnie drzew iglastych z górnego pokładu węgla brunatnego w Turowie. *Prace Muzeum Ziemi* **10**: 3–96.
- [2] ZALEWSKA Z. 1953. Trzeciorzędowe szczątki drewna z Turowa nad Nysą Łużycką (I). *Acta Geol. Pol.* **3**: 481–543.
- [3] ZALEWSKA Z. 1955. Trzeciorzędowe szczątki drewna z Turowa nad Nysą Łużycką (II). *Acta Geol. Pol.* **5**: 277–304.

Irena GRABOWSKA,
Aleksandra KOHLMAN-ADAMSKA

Prof. dr JADWIGA SIEMIŃSKA ODZNACZONA
MEDALEM J. HOLUBY'EGO PRZEZ
SŁOWACKIE TOWARZYSTWO BOTANICZNE

Professor Jadwiga Siemińska awarded by Slovak
Botanical Society with J. Holuby medal

W dniu 6 X 1997 odbyła się na zamku w Smolenicach na Słowacji niecodzienna uroczystość. Prof. dr Jadwiga Siemińska została odznaczona medalem Józefa Holuby'ego (1836–1923), przyznany jej 16 IV 1997 przez Słowackie Towarzystwo Botaniczne przy Słowackiej Akademii Nauk (Societas Botanica Slovaca ad Academiam Scientiarum Slovacam) (Fot. 1, 2).

Fot. 1. Dyplom wręczony razem z medalem.

Phot. 1. A certificate given with the J. Holuby medal.

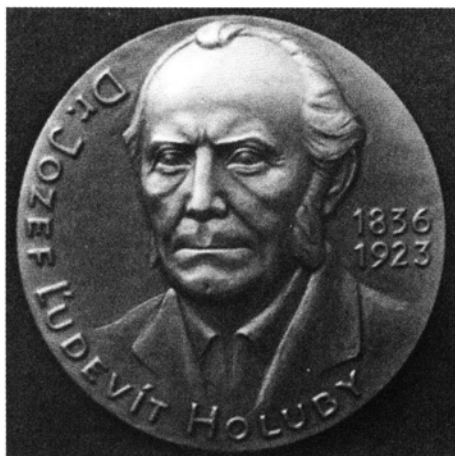
Uroczystość odbyła się w czasie trwania międzynarodowego sympozjum „Biology and taxonomy of green algae III”. Pani Profesor Jadwiga Siemińska, autorka ponad stu publikacji na temat różnych aspektów życia i budowy glonów, a w szczególności współczesnych i kopalnych okrzemek, należy do klasyków naszej fykologii i hydrobiologii. W Instytucie Botaniki PAN kierowała przez długie lata Zakładem Algologii, w którym stworzyła nowoczesne, liczące się w skali światowej centrum informacji fykologicznej. Jej aktywność twórcza znalazła również wyraz w

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH

Dictionary of Polish Botanists

25. BRONISŁAW ANTONI DĘBSKI

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – 26 VI 1874 Przybojowo, pow. płoński – 25 I 1927 Helouan (Egipt).
2. Rodzina – ojciec – Bronisław (właściciel dóbr), matka – Tekla Święcka, bezżenny (?).
3. Wykształcenie – początkowe wykształcenie domowe we dworze w Przybojewie (korepetytorami byli m.in. Konstanty Krynicki i Odo Bujwid), IV Gimnazjum w Warszawie (do 1892); Uniwersytet Jagielloński – Wydz. Filozoficzny, Uniwersytet w Bonn – Wydział Filozoficzny (1893–1898).
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – Uniwersytet Jagielloński – dr filozofii; praca *O budowie i mechanizmie ruchów liści u marantowatych*.
5. Przebieg pracy zawodowej – bez stałego zatrudnienia (gospodarował w majątkach Przybojowo i Pieścidla w pow. płońskim).
6. Podróże naukowe – coroczne kilkumiesięczne pobyty w Egipcie (od r. 1908 do śmierci) związane z jego chorobą, które wykorzystywał również na badania naukowe.
- 7a. Zakres badań botanicznych – anatomia i cytologia roślin, cecidologia.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych – co najmniej 8. Pełna bibliografia prac botanicznych nie została opublikowana.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – opisał anatomiczną budowę kolanka w liściach u marantowatych i wyjaśnił ich ruchy heliotropiczne, badał zjawiska związane z podziałem w komórkach wegetatywnych i przy tworzeniu się komórek rozrodczych u ramienicy, a zwłaszcza procesy zachodzące w jąderkach (rysunki z jego obserwacji były zamieszczane w wielu podręcznikach), szczególnie ceniony jako znawca zoocycydów (opisał wiele nowych gatunków, kilka gatunków nazwano na jego cześć). Główne prace: 1) O budowie i mechanizmie ruchów liści u Marantowatych. *Rozpr. Akad. Um.* 31, (1896): 119–225; 2) Beobachtungen über Kernteilung bei *Chara fragilis* Desv., *Jahrb. f. Wiss. Botanik*, 30 (1897): 227–248 ; 3) Weitere Beobachtungen an *Chara fragilis* Desv., *ibidem*, 32: (1899): 635–670. Opublikował 10 artykułów o galasówkach fifofagicznych w *Mem. de la Soc. Entom. d'Égypte*.
8. Działalność dydaktyczna, organizatorska i kole-

Fot. 2. Medal Józefa Holuby'ego.

Phot. 2. The J. Holuby medal.

znaczących pracach na polu organizacji nauki, tak w kraju, jak i za granicą. Dość wspomnieć zainicjowanie i długoletnie przewodnictwo Sekcji Fykologicznej PTB, czy udział w tworzeniu International Society for Diatom Research. Pani Profesor jest nie tylko specjalistą cechującym się ogromną wiedzą i precyzyjnym, analitycznym myśleniem. Jest również nieprzeciętnym humanistą, miłośnikiem literatury i sztuki, piszącym znakomitą polszczyzną, o czym mogą się przekonać czytelnicy *Wiadomości Botanicznych*. Drogą naukową kroczy od pięćdziesięciu lat, wciąż pełna energii, poczucia humoru i życzliwości dla ludzi. Odznaczenie przez społeczność słowackich uczonych jest wyrazem docenienia Jej działalności na polu międzynarodowym, a w szczególności inspirującej roli w rozwoju badań fykologicznych w Europie Środkowej.

Alicja ZEMANEK

kcjonerska – posiadał zbiory botaniczne (zielniki) i entomologiczne.

9. Działalność w innych dziedzinach – brak danych.
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach – członek Société Entomologique d'Égypte w Kairze (1910–1927) – prezes (od 1920), wiceprezes (1923–1927).
11. Najważniejsze wyróżnienia i odznaczenia – nie posiadał.
12. Inne informacje – w swoim majątku zgromadził obszerne zbiory florystyczne i mikologiczne oraz bibliotekę dzieł i rękopisów przyrodniczych. Większa część tych zbiorów została zniszczona podczas I wojny światowej przez Niemców. Po tej ciężko przeżytej stracie zapisał gwałtowną niechęcią do uczonych niemieckich, czemu dał wyraz w ostrym tonie w liście przesłanym jednemu z niemieckich badaczy, w odpowiedzi na prośbę o konsultację. List ten został następnie wydrukowany w paszkwilanckim artykule przez Waltera Horna (*Über eine neue Homo-Species, Entomologische Mitteilungen*, 1926, 15). M. Raciborski i J. Rostański kilkakrotnie proponowali mu objęcie katedry botaniki w UJ, lecz ze względu na wadę wymowy propozycji tej nie przyjął. Ceniony jako świetny botanik (potrafił z pamięci oznaczyć wszystkie napotykanne rośliny). Cierpiąc na ciężką chorobę nerek od ok. 1908 r. spędził kilka miesięcy w Egipcie, gdzie zamieszkał na stałe po r. 1918. Krótko przed śmiercią odbył uciążliwą wyprawę na pustynię, po której znacznie pogorszył się jego stan zdrowia. Został pochowany pod Helouanem na „cmentarzu cholechowym”.
13. Wykaz najważniejszych źródeł – materiały publikowane – Krzemieniewski S., 1929, *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 6 (4): 395–397; Ruppert K., 1944, *Orzel biały* 10. (100): 10.
14. Materiały ikonograficzne – fotografia w: Ruppert K., *op. cit.* Hryniewiecki B. 1933, *Précis de l'histoire de la botanique en Pologne*, Warszawa (portret nr 50).

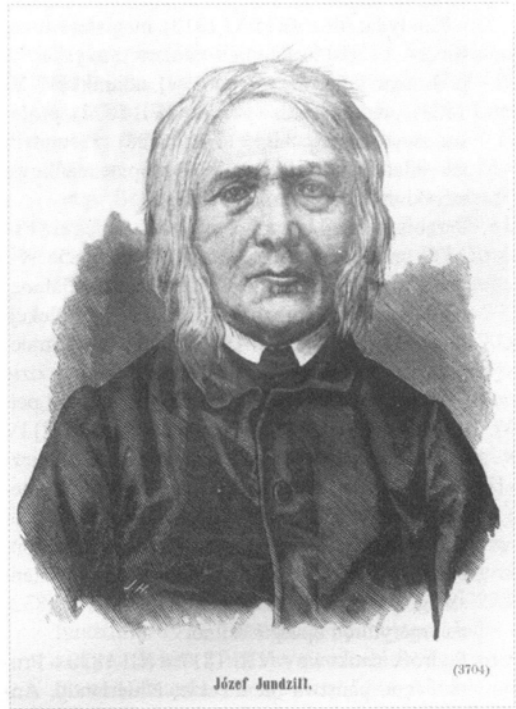
Cezary W. DOMAŃSKI

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH

Dictionary of Polish Botanists

26. JÓZEF JUNDZIŁ

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – 6 I 1794 r. [odminne daty i lata podawane przez innych autorów

mało prawdopodobne] Hormany (parafia Ejszyski, pow. Lida, woj. wileńskie [powiat lidzki należał wtedy jeszcze do Rzeczypospolitej, inna przynależność administracyjna tego powiatu w 1794 r. podawana przez niektórych autorów – błędna]), – 2 IV [na nagrobku data 21 III – według kalendarza juliańskiego] lub 5 IV [według publikowanych nekrologów] 1877 r. Wilno.

2. Rodzina – ojciec – Dominik (syn Mariana) – komisarz cywilno-wojskowy powiatu ejszyskiego, matka – Agata ze Stempnowskich Bruckich, żona – Ludwika z Zawiszów (1804–1880), córka marszałka powiatu Zawilejskiego (ślub w 1829 r.). Ich pierwsze dziecko, córka [imię nieustalone], urodziło się pod koniec 1830 r. lub w pierwszej połowie 1831 r., syn Piotr Emanuel (1839–?) – rewolucjonista, córka Maria (1840–1921) – w następnych latach pomagała w pracy nad zielnikiem swemu ojcu, a po jego śmierci przekazała herbarium Akademii Umiejętności, a bibliotekę – Akademii Umiejętności i Uniwersytetowi Jagiellońskiemu.
3. Wykształcenie – szkoła Bazylianów w Borunach w powiecie oszmiańskim (1804–1810), Gimnazjum przy Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim (1810–1812), studia w Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim (1812–1815).

4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – Kandydat filozofii (5 XI 1813), magister filozofii (14 VI 1815) [stopień naukowy uzyskał na podstawie zdanych egzaminów], adiunkt (17 VI 1825), profesor nadzwyczajny (VII 1827), profesor zwyczajny botaniki (5 IX 1828) [J. Jundziłł nie miał doktoratu, a kolejne stopnie naukowe uzyskiwał poprzez mianowanie].
5. Przebieg pracy zawodowej – W latach 1813–1832 pracował w Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim: miesiące letnie 1813 – praca w Gabinecie Historii Naturalnej (porządkowanie kolekcji minerałów), 5 XI 1813–30 [?] IX 1823 – pomocnik przy Gabinecie Historii Naturalnej i Ogrodzie Botanicznym [obowiązki pomocnika zaczął pełnić dopiero 1 III 1814], początek 1825–30 [?] IV 1829 – kierownik wileńskiego Ogrodu Botanicznego, 17 VI 1825–30 VI 1832 – kierownik katedry botaniki, XI 1826 – V 1827 – egzaminator zoologii podczas egzaminów dorocznych i końcowych. Po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego przeszedł [prawdopodobnie od VII 1832] na emeryturę i opuścił Wilno.
6. Podróże naukowe – VIII 1817 – XII 1820 – Prusy i inne państwa niemieckie, Niderlandy, Anglia, Francja; 9 V – 13 IX 1821 – podróż fizjograficzna przez gubernię wileńską; V–IX 1830 – podróż fizjograficzna przez gubernię mińską? [nie wiadomo, czy się odbyła: brak informacji o jej przebiegu, nie ma również roślin i minerałów zebranych w tym czasie].
- 7a. Zakres badań botanicznych – florystyka.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych, miejsce opublikowania pełnej bibliografii prac, wykaz najważniejszych prac – 5 [znanych]. Pełna bibliografia nie została dotychczas opublikowana. Najważniejsze prace: 1. 1821. Raport Pana Józefa Jundziłła do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłany z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński* 2(III): 438–446; 2. 1822. Dołączamy tu rejestr części herbarza roślin skrytopłciowych znalezionych w okolicach Wilna w r. 1821 i 1822. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński* 2(IV): 653–654; 3. 1822. Rośliny skrytopłciowe postrzeżone w okolicach Wilna na początku wiosny 1821. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński* 2(III): 436–437; 4. 1822. Trzy późniejsze raporta Pana Józefa Jundziłła do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłane z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej. *Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński* 2(IV): 574–587; 5. 1830. Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza. Józef Zawadzki własnym nakładem, Wilno, ss. XII, 538. Ponadto: prawdopodobnie rękopis *Atlas roślin lekarskich*. Przechowywany był w Muzeum Zakładu Farmakognozji i Hodowli Roślin Lekarzkich Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, w czasie II wojny światowej został zniszczony.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – jego *Opisanie roślin... [patrz p. 7b, cyt. 5]*, oparte częściowo na badaniach własnych, było syntezą pięćdziesięciu lat badań botanicznych prowadzonych przez ośrodek wileński. W pracy tej podał dla wielu gatunków stanowiska występowania, sporo miejsca poświęcił roślinom zarodnikowym. Publikacja ta, zupełnie niesłusznie, traktowana jest jako praca niesamodzielna, kompilacyjna. Jest to w rzeczywistości pierwsza nowoczesna w założeniach flora Litwy, J. Jundziłł uwzględnił w niej bowiem zarówno wcześniej opublikowane dane florystyczne badanego obszaru (jak wszyscy późniejsi autorzy flor), jak i wyniki własnych badań terenowych przeprowadzonych przede wszystkim podczas wyprawy fizjograficznej w 1821 r.
8. Działalność dydaktyczna, organizatorska i kolekcjonerska – 1823/1824 – VI 1832 – wykładał botanikę (obejmującą anatomię, fizjologię, geografę roślin, morfologię, taksonomię, oraz dziedziny szczegółowe, np. karpologię), a w 1824/1825 również – mineralogię w Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim; po powrocie do Wilna w 1857 – potajemnie wykładał botanikę [może prywatnie dla zainteresowanych osób?]. W okresie kierowania wileńskim Ogrodem Botanicznym prowadził prace zmierzające do jego uporządkowania i udostępnienia publiczności: usunął kilkaset ozdobnych roślin doniczkowych uprawianych przez prywatne osoby, a poszczególne grupy roślin zaopatrzył w tabliczki z nazwami polskimi i łacińskimi. Na krótko przed opuszczeniem Ogrodu prakrykę ogrodniczą rozpoczął pod jego kierunkiem Józef Warszawicz (1812–1866), późniejszy uczestnik powstania listopadowego, podróżnik po Ameryce Środkowej i Południowej, wreszcie inspektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1825–1832 J. Jundziłł ułożył zielnik obejmujący wszystkie grupy roślin, uzupełniany następnie aż do śmierci; obecnie kolekcja ta liczy 7318 arkuszy (w tym okazy J. R. i J. G. Forste-

- rów zebrane podczas II wyprawy J. Cooka w latach 1772–1775, J. E. Giliberta, S. B. Jundziłła, A. v. Humboldta, J. Pabrzeża i in.) i znajduje się w Zielniku Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie (KRAM). Jest to jedno z największych i najważniejszych herbariów pochodzących z I połowy XIX w. znajdujących się w polskich zbiorach [opracowanie tego zielnika – patrz p. 13]. W okresie pracy w Uniwersytecie znacznie powiększył odziedziczony po przodkach księgozbiór, który znajduje się obecnie w Bibliotece Oddziału Krakowskiego PAN i w Bibliotece Instytutów Botaniki UJ i PAN [opracowanie tego zbioru – patrz p. 13].
9. Działalność w innych dziedzinach – interesował się również nomenklaturą botaniczną, głównie pochodzeniem i tworzeniem terminów botanicznych oraz nazw gatunków i wyższych jednostek systematycznych roślin i grzybów (zachowały się notatki w Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej Ogrodu Botanicznego UJ). Pod koniec życia zainteresował się historią botaniki, rozpoczął nawet zbieranie materiałów.
 10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach – od 23 IX 1818 – członek Towarzystwa Mineralogicznego w Jenie [używana była zarówno nazwa łacińska: *Societas Mineralogica Jenensis*, jak i niemiecka: *Großherzogliche Societät für die gesammte Mineralogie in Jena*], od 24 X 1820 – członek Towarzystwa Badaczy Natury w Lipsku [używana była zarówno nazwa łacińska: *Societas Naturae curiosorum Lipsiensis*, jak i niemiecka: *Naturforschende Gesellschaft in Leipzig*].
 11. Najważniejsze wyróżnienia i odznaczenia – 28 XII 1830 – podniesiony „za gorliwą służbę” do stopnia Rady Kolegialnego.
 12. Inne informacje – należał do najlepiej wykształconych botaników polskich swoich czasów, był uczniem m. in. A. L. de Jussieu, K. Sprengla, H. A. Schradera, R. L. Desfontainesa, a z polskich przyrodników – S. B. Jundziłła. Był pierwszym botanikiem wileńskim, który odbył dłuższą wyprawę fizjograficzną. Wniósł duży wkład w poznanie flory litewskiej. Był pierwszym dobrym znawcą roślin zarodnikowych i znacznie poszerzył znajomość ich występowania na Litwie. Przynajmniej od połowy lat 40-tych XIX w. posługiwał się lupą przy oznaczaniu roślin i był jednym z pierwszych w Polsce, który użył cech mikroskopowych przy układaniu kluczy do oznaczania roślin (niestety, nieopublikowanych). Pochowany na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.
 13. Wykaz najważniejszych źródeł – archiwalne: Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego – F. 2 – D. C. 177b „Teki Polińskiego” k. 481–482; Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne – F. 721, op. 1, nr 225, nr 630, nr 741, k. 37–38; Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej Ogrodu Botanicznego UJ – B 254. Publikowane: Adamowicz A. 1877. Józef Jundziłł. Prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego. *Kłosa* 24(624) (Warszawa, 2 (14) VI 1877): 373 [portret], 375–376, 401–402; Bieliński J. 1903. Jundziłł Józef. [W:] *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana*. Drukarnia A. T. Jezierskiego, Warszawa 33: 168–170; Grębecka W. 1988. Badania szaty roślinnej prowadzone w ośrodku wileńskim i krzemienieckim (1781–1840). [W:] Babicz J., Grębecka W. (red.). Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842). *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 141: 115–225; Jundziłł J. 1933. Historia życia mojego i ludzi z którymi żyłem. [W:] Hryniewiecki B. Tentamen florae Lithuaniae. Zarys flory Litwy. *Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 4: 310–315; Köhler P. 1995. Zielnik Józefa Jundziłła. Herbarium of Józef Jundziłł. *Polish Botanical Studies. Guidebook Series* 13: 1–154; Köhler P. 1997. Badania Józefa Jundziłła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznanymi materiałami rękopiśmiennymi). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 42(1): 43–74; Köhler P. 1997. Biblioteka naukowa Józefa Jundziłła (1794–1877). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 42(3/4): 63–84; Kosiek Z. 1964. Jundziłł Józef. [W:] *Polski Słownik Biograficzny* 11: 319–320; Mowszowicz J. 1987. Jundziłł Józef. [W:] Feliksiak S. (red.). *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa, s. 239–240.
 14. Materiały ikonograficzne – znane są dwa portrety J. Jundziłła: międzyorytowy portret autorstwa J. H. [imię, ani nazwisko nieznane], oraz olejny portret ze zbiorów Uniwersytetu Wileńskiego. Obydwa były publikowane w 1995 r. w serii *Portrety Botaników Polskich* [*Wiad. Bot.* 39(3/4): 77 i 78].